

УДК 343.97

АНАЛІТИЧНА РОБОТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ІЗ ВИВЧЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЇЇ ПРИЧИН

Давиденко В. Л.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету
внутрішніх справ

Анотація: Стаття присвячена розгляду форм та методів здійснення правоохоронними органами аналітичної роботи із вивчення злочинності та її причин. Зазначені основні вимоги, яким повинна відповідати аналітична робота та напрями її виконання. Визначено, що аналітична робота суб'єктів протидії злочинності відбувається в межах координації та взаємодії правоохоронних органів. Розглядається роль прокуратури як організуючої ланки координаційної діяльності.

Ключові слова: правоохоронні органи, аналітична робота, злочинність, причини злочинності, узагальнення, координація, взаємодія.

Аннотация: Статья посвящена рассмотрению форм и методов осуществления правоохранительными органами аналитической работы по изучению преступности и ее причин. Определены основные требования, которым должна отвечать аналитическая работа и направления ее исполнения. Обозначено то, что аналитическая работа субъектов противодействия преступности осуществляется в рамках координации и взаимодействия правоохранительных органов. Рассматривается роль прокуратуры как организующего звена координационной деятельности.

Ключевые слова: правоохранительные органы, аналитическая работа, преступность, причины преступности, обобщение, координация, взаимодействие.

Annotation: The article is dedicated to the forms and methods of law enforcement authorities analytical work on the study of criminality and its causes. These basic requirements which analytical work must meet and ways of its implementation. It is determined that the analytical work of subjects against crime carried out within the coordination and cooperation of law enforcement. The role of the prosecution as the organizing link coordination activities.

Key words: law enforcement authorities, analytical work, criminality, causes of criminality, synthesis, coordination, interaction.

Аналітична робота правоохоронних органів із вивчення злочинності та її причин має за мету краще пізнати кримінальне явище, яке має назву «злочинність» та виробити ефективні засоби протидії. Під час вивчення злочинності правоохоронні органи використовують різноманітні методи дослідження, які розроблені наукою кримінологією.

Під методом кримінологічного дослідження слід розуміти теорію про впорядковану сукупність прийомів, способів і засобів, які застосовуються з метою пізнання злочинності, її причин, особливості злочинця та розроблення заходів із попередження злочинності [7, с. 7].

У науковій статті досліджуються основні форми та методи здійснення правоохоронними органами аналітичної роботи з вивчення злочинності та її причин, вимоги, яким вона повинна відповідати та напрями виконання. Також розглядаються функції прокуратури по організації аналітичної роботи в межах координації та взаємодії суб'єктів протидії злочинності.

Правоохоронні органи застосовують такі методи дослідження, які необхідні для вирішення завдань, що стоять перед ними, та відповідають їхнім практичним можливостям. До основних взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих методів дослідження злочинності та її причин відноситься:

1) збирання та аналіз статистичних даних про зареєстровані в регіоні (районі, місті, області) злочини та осіб, які їх вчинили;

2) збирання та аналіз відомостей (інформації) про обставини, які сприяли вчиненню конкретних злочинів [2, с. 143].

Зазначені методи пов'язані з аналітичною роботою суб'єктів протидії злочинності. Аналітичну роботу можна поділити на декілька етапів. Перший, це такий, що передує збиранню інформації, необхідної для вирішення відповідних завдань. Спочатку слід визначити, яка інформація необхідна, з яких питань, за який проміжок часу тощо. Це можливо шляхом проведення логічного аналізу завдання, яке необхідно вирішити, встановлення його структури і зв'язку з іншими завданнями, визначення кола саме тих питань, маючи інформацію про які, можна розрахувати на успішне виконання завдання. Другий етап, це діяльність, пов'язана з дослідженням і оцінкою зібраної інформації, конструюванням варіантів вирішення завдань і вибором найкращого з них. Третій це аналіз, який є необхідним етапом у процесі реалізації управлінського рішення й оцінки отриманих результатів.

Аналітична робота поряд з достовірністю та повнотою інформації, що використовується, її всебічності та плановості, комплексному використанні методів аналізу, повинна відповідати також вимогам обґрунтованості, достатності, конкретності та доцільності [2, с. 144].

Характеризуючи своєчасність аналітичної роботи, необхідно зазначити, що аналітичні дії, як правило, повинні передувати прийняттю й реалізації управлінського рішення. Головним у цьому є те, що аналіз ситуації, явища чи події повинен забезпечити раціональність відповідних дій. Своєчасно проведена аналітична робота дозволяє визначити оптимальний

шлях виконання управлінського рішення з мінімальним ресурсним забезпеченням.

Обґрунтованість аналітичної роботи полягає в обумовленні необхідності проведення саме конкретного виду аналітичного дослідження, добору конкретних методик його здійснення, визначення часових і кількісних параметрів аналітичного матеріалу. Передбачається також визначення критеріїв оцінки явища чи процесу, що визначається. Обґрунтованість – це саме те, що робить аналітичну роботу системним діям.

Достатність аналітичної роботи являє собою кількісний ступінь аналітичних заходів і їхніх результатів, необхідних для вивчення об'єкта дослідження. Недостатність аналітичних дій призводить до неповного знання про об'єкт, а їх надлишковість зумовлює непотрібні витрати матеріальних і людських ресурсів.

Конкретність аналітичної роботи – це чітке визначення необхідних аналітичних методів і дій, а також програмування кінцевого результату дослідження. Конкретність дозволяє від самого початку чітко визначити аналітичну діяльність, особливо у сфері з напрацьованою системою методик, і уникнути роботи шляхом «спроб і помилок».

Доцільність аналітичної роботи є невід'ємною вимогою і полягає у порівнянні майбутнього аналітичного результату й управлінського рішення. Вона дозволяє забезпечити формулу: дослідження повинно бути корисним для практичної діяльності, а не здійснюватись само для себе.

Попереджувальна діяльність правоохоронних органів вимагає постійного пошуку, відбору, аналізу, систематизації та використання широкого кола відомостей, що стосуються не лише кримінальної, судової, прокурорської але й іншої – самої різноманітної інформації. Оскільки злочинність пов'язана з чисельними соціальними явищами і процесами, для налагодження попереджувальної роботи необхідний моніторинг, постійне відслідковування та оцінка криміногенних явищ і процесів, використання одержуваної інформації для визначення ступеня криміналізації та віктимізації населення, безперервне прогнозування стану та віктимізації населення, прогнозування стану та динаміки злочинності й пов'язаних із цим детермінуючими факторами, які впливають на її причинний комплекс.

Найефективнішими та найпоширенішими напрямками аналітичної роботи правоохоронних органів є:

1. Аналіз начальниками слідчих відділів (відділень) стану злочинності на окремих об'єктах, населених пунктах і проведення за допомогою громадськості цілеспрямованих профілактичних заходів.

Такий аналіз має попередній характер, що ґрунтується на обмеженому матеріалі, яким володіє начальник слідчого відділу (відділення), з огляду на це, їх варто розглядати як частину вивчення злочинності районі, місті, проведеного прокуратурою. Вивчення динаміки злочинності прокурором із залученням і використанням усіх матеріалів правоохоронних органів, має загальну

мету – з'ясувати стан боротьби із злочинністю в районі, місті та розробити координаційні заходи, спрямовані на запобігання їй. [4 с. 120]. Аналіз повинен бути конкретним і базуватися на найбільш повній і достовірній інформації, яка є в розпорядженні начальника слідчого відділу (відділення). Важливо використовувати матеріали кримінальних справ, припинених проваджень, відмовних матеріалів, оперативні, статистичні та інші дані, якими володіє слідчий, для одержані оптимальної інформації стосовно особи обвинуваченого та причин і умов вчиненого злочину.

2. Узагальнення за групою однорідних злочинів причин і умов, які призвели до їх вчинення, і розроблення ефективних заходів слідчої профілактики стосовно їх усунення.

Такі узагальнення використовують тоді, коли під час розслідування кримінальних справ встановлюються однотипні видові причини і умови вчинення злочинів, які, наприклад, вказують на схожі недоліки в роботі багатьох підприємств, установ та організацій. Їхнє узагальнення за групою справ за певний період дає можливість ґрунтовніше опанувати механізм дії криміногенних факторів, що впливають на злочинність у досліджуваному регіоні, та цілеспрямовано впливати на них через внесення подань і вжиття інших запобіжних факторів. Такі узагальнені подання і доповідні записки є не тільки ефективними заходами реагування на виявлені причини і умови, які сприяли вчиненню злочинів, а й методом контролю за результатами профілактичної роботи на конкретних об'єктах слідчої ділянки, адже зорієнтовані посадових осіб і керівників громадських організацій на усунення виявлених недоліків і проведення додаткових виховних та запобіжних заходів.

3. Узагальнення практики реагування на подання слідчих з боку відповідних органів, установ та громадських організацій і вжиття заходів щодо усунення виявлених недоліків.

Відповідно до практики, такі узагальнення проводяться один раз на рік. Доцільність цієї роботи полягає в тому, що в більшості подань слідчих містяться довгострокові профілактичні заходи-рекомендації, корисність і ефективність яких простежується через певний, іноді значний проміжок часу. Зокрема, не всі посадові особи підприємств, установ та організацій, яким адресуються подання, належно на них реагують. З огляду на це, посилення контролю над виконанням подань підвищує ефективність заходів слідчої профілактики.

Проведення вищезазначеної роботи дає можливість слідчим або прокурору зробити перевірку та переконатися в корисності або, навпаки, неефективності пропозицій. Для стимулювання запобіжної діяльності суб'єктів слідчої профілактики такі узагальнення варто обговорювати на оперативних міжвідомчих нарадах працівників правоохоронних органів.

Надалі слід зазначити, що особливістю аналітичної роботи правоохоронних органів із вивчення злочинності в регіоні та її причин є те, що вона проводиться в межах координації та взаємодії.

В юридичній літературі термін «координація» зживається тоді, коли йдеться про взаємоузгоджену

спільну діяльність різних органів та організацій, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями. З своїм змістом він близький до терміна «взаємодія», який означає взаємний зв'язок, взаємну підтримку. В юридичній літературі це поняття вживається тоді, коли йдеться про взаємоузгоджену діяльність різних органів та організацій у боротьбі за злочинність та іншими правопорушеннями [8 с. 163-164].

Поняття «координація» та «взаємодія» розрізняються як види відносин між суб'єктами профілактики злочинності. Так, при взаємодії обидві сторони (суб'єкти протидії злочинності) повинні самі організувати співробітництво у сфері боротьби з окремими видами злочинів і роль організатора взаємодії може виконувати як один, так і інший суб'єкт. Здійснюючи координацію, одна зі сторін є тільки організатором таких відносин, а інша, хоча і виступає їхнім суб'єктом, але організувати їх не повинна [1, с. 273-274]. Останнє, як правило, впливає з положень чинного законодавства. Так, наприклад, органи прокуратури, відповідно до ст. 10 та ст. 29 Закону України «Про прокуратуру», вживають заходи з координації дій правоохоронних органів у боротьбі за злочинність та здійснюють слідчу профілактику [3]. Аналіз цих термінів показує, що взаємодія та координація є способами організації спільних дій у боротьбі зі злочинністю в цілому та окремими її видами.

В юридичній літературі і на практиці розрізняють декілька видів координації. Першим і всеосяжним видом координації є адміністративно-територіальна координація, за допомогою якої забезпечується узгодженість дій всіх суб'єктів протидії і попередження злочинів, які функціонують на певній території. Цей вид координації складається з трьох рівнів: республіканського, регіонального і місцевого. На кожному рівні функціонує орган, що організовує координацію, який складається з представників суб'єктів боротьби зі злочинністю, які взаємодіють між собою. Ця система координації забезпечує узгодження зусиль усіх державних органів та організацій у сфері протидії злочинності на державному, регіональному та місцевому рівнях [1, с. 247; 9, с. 90-93].

Другим видом є міжвідомча координація, в межах якої забезпечується узгодженість дій органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки, податкової міліції, Державної прикордонної служби, митної служби та інших правоохоронних органів, які здійснюють боротьбу зі злочинністю та іншими правопорушеннями. Організують цього виду координацію Генеральний прокурор України, прокурори областей і районів (міст).

Так, Генеральний прокурор України своїм наказом «Про координацію діяльності правоохоронних органів по боротьбі за злочинністю» від 28 жовтня 2002 р. № 1/1 визначив завдання прокурорів, підкресливши при цьому, що координація діяльності правоохоронних органів є одним із важливих напрямків у роботі органів прокуратури.

Метою координації є підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів на основі об'єднання зусиль, спрямованих на реалізацію

повноважень, властивих кожному з цих органів, усунення дублювання і паралелізму в їх роботі (див. методичні матеріали Генеральної прокуратури України) [6, с. 4].

У практиці правоохоронних органів стосовно боротьби зі злочинністю застосовуються різні форми координації. Основними із них є:

- координаційні наради керівників та інших працівників правоохоронних органів;
- видання керівникам правоохоронних органів спільних наказів;
- обмін інформацією з питань боротьби зі злочинністю;
- спільні виїзди на місця працівників вищестоящих органів для надання допомоги і проведення перевірок;
- спільне вивчення й розповсюдження позитивного досвіду боротьби зі злочинністю й попередження правопорушень;
- спільні засідання колегій правоохоронних органів;
- спільний аналіз практики боротьби зі злочинністю;
- спільне розроблення пропозиції зі зміцнення, оздоровлення криміногенної ситуації та направлення їх компетентним органам державної влади і місцевого самоврядування;
- спільне ініціювання та проведення наукових досліджень у сфері боротьби зі злочинністю [5, с. 42-43].

Аналіз відомостей про вчинені злочини і факторів, які знаходяться у причинному з ними зв'язку, підлягає обговоренню на координаційній нараді керівників правоохоронних органів. Як правильно зазначалося в юридичній літературі, така форма координації є базовою, оскільки на її основі організовується більшість інших спільних заходів правоохоронних органів [5, с. 32].

Учасниками координаційної наради є прокурор, він же – керівник наради, і перші керівники відповідних правоохоронних органів, служби безпеки, державної податкової міліції, державної прикордонної служби, державної митної служби та інших правоохоронних органів.

До основних завдань координаційної діяльності органів прокуратури згідно з наказом Генерального прокурора України від 14 січня 2003 р. № 3 належать об'єднання зусиль та активізація роботи правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю; усунення дублювання і паралелізму в їхній діяльності; розроблення і здійснення ними узгоджених заходів зі своєчасного виявлення, розкриття, розслідування та припинення злочинів і корупційних діянь; усунення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів.

До спільної роботи правоохоронних органів з вивчення факторів, що знаходяться у причинному зв'язку зі здійсненням у регіоні злочинами, вважаємо за доцільне залучати і працівників судових органів.

Координаційна роль прокурорів у кримінологічній діяльності правоохоронних органів, пов'язаної з аналізом вчинених у регіоні злочинів і факторів, які знаходяться з ними у причинному зв'язку, не ставить у залежність і під контроль прокуратури інші правоохоронні органи. Більш того,

єдність дій суб'єктів протидії злочинності забезпечується, з одного боку, координаційною роллю прокурорів у цій справі, а з іншого – взаємодією самих цих органів.

Удосконалення аналітичної роботи правоохоронних органів полягає, на наш погляд, у розробленні та прийнятті на законодавчому рівні Положення про координаційну діяльність правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю. У цьому документі слід визначити форми та методи координаційної діяльності, строки (періодичність) проведення координаційних нарад, за результатами яких виносяться підсумкове рішення, в якому повинні міститися конкретні висновки та пропозиції щодо вдосконалення діяльності правоохоронних органів із протидії злочинності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка А.М. Преступність в Україні: причини и противодействие: монография / А.М. Бандурка, Л.М. Давыденко. – Х.: Основа, 2003. – 368 с.
2. Давиденко В.Л. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства : монографія/ за заг. ред. проф. Л.М. Давиденка. – Х. : Тимченко, 2011. – 214 с.
3. Закон України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 р. № 1789-ХП, зі змінами від 13 жовтня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon2.rada.gov.ua.
4. Звирбуль В.К. Деятельность прокуратуры по предупреждению преступности / В.К. Звирбуль. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1971. – 143 с.
5. Каркач П.М. Координаційна функція прокуратури України : навч. посіб. / П.М. Каркач, В.В. Кривобок, В.Л. Синчук. – Х.: АПН України, 2005. – 382 с.
6. Координаційна діяльність прокуратури по боротьбі за злочинністю: метод. матеріали Генеральної прокуратури України. – К.: ГПУ, 2006. – 8 с.
7. Косоплечев Н.П. Методы криминологического исследования / Н.П. Косоплечев. – М., 1984. – 185 с.
8. Кривенко А.И. Теория и практика взаимодействия следователя с органами, осуществляющими оперативно-розыскную деятельность / А.И. Кривенко. – М.: Юрлитинформ, 2008. – 430 с.
9. Литвинов О.М. Адміністративно-територіальна координація діяльності суб'єктів профілактики злочинів в Україні на місцевому рівні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Литвинов О.М. – Х., 2001. – 324 с.